

Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidenta Ojāra Spārīša

runa akadēmiķim Jānim Stradiņam veltītajā atvadu pasākumā, 2019. gada 7. decembrī

MŪŽS STRĒLNIEKA ZVAIGZNĀJĀ

Pirms pieciem gadiem mēs krāšņi un plaši atzīmējām akadēmiķa Jāņa Stradiņa astoņdesmitgadi. Daudzi no mums tad gan skaļi, gan klusībā nodomāja, ka decembrī jeb Strēlnieka zvaigznājā dzimušajiem, dzīvē tiek piešķirta īpaša loma, jo mūsu kolēģis tāds bija – īpašs.

Akadēmiķa Jāņa Stradiņa bagātība bija viņa mūžs, kas, aizsācies 1933. gadā, pirmās patstāvīgās Latvijas valsts uzplaukuma laikā, ar bērnu dienu atmiņās glabātajiem ideāliem turpmāk veda viņu cauri drūmajiem kara un padomju okupācijas gadiem, nonākot pie viņa paša aktīvi virzītās Trešās Atmodas mērķiem: valstiskuma atjaunošanās, politiskās neatkarības un nozīmīgāko simbolu atgūšanas, eiropiskas izglītības un modernas zinātnes attīstības. Loks ir saslēdzies, valstiskums un simboli ir atjaunoti, bet ideāli, par kuriem tā dega Jānis Stradiņš, tāpēc jau ir ideāli, ka tie rodas arvien jauni un – tāpat kā apvārsnis – vienmēr atrodas mums priekšā.

Akadēmiķis bija mīlēts un gaidīts zinātnes vēstures lektors visdažādākajās auditorijās un visos Latvijas novados, jo Jāņa Stradiņa interese par nozīmīgiem pagājušo laiku notikumiem un centieni izvilkt no krēslas tajā aizmirstu personību nopelnus cēla novadu pašapziņu un līdz ar to modināja arī latviešu jaunajā inteliģencē kultūrvēsturisko un garīgo vērtību atskārsmi. Tieši Trešās Atmodas gados tai bija visizšķirošākā loma sabiedrības motivēšanā saliedētai rīcībai ar "dziesmotās revolūcijas" ieročiem un Jāņa Stradiņa emocionāli paustie, bet dziļi saturīgie vārdi tautas sapulcēs un mītiņos kaldināja atdzimstošās nācijas valsts gribu un iemiesojās deklarācijās, dokumentos un likumos.

Akadēmiķa Jāņa Stradiņa mūžs jau kopš ievēlēšanas par Latvijas Zinātņu akadēmijas īsteno locekli 1973. gadā bija saistīts ar zinātnes dzīves organizēšanu, Latvijai nozīmīgu pētniecības virzienu un nozaru attīstīšanu. Palīdzot izvadīt Latvijas Zinātņu akadēmiju cauri tās pārveidei par personālo akadēmiju, 1998. gadā Jānis Stradiņš kļuva par tās prezidentu un nemitīgi pūlējās rosināt gan akadēmijas, gan Latvijas zinātnes vēstures izziņu, gan ar akadēmijas autoritāti ietekmēt neatkarību ieguvušās un atjaunotās valsts zinātnes procesus. Šī universālā darba vēl līdz galam nenovērtēti pieminekļi ir viņa sarakstītās grāmatas "Latvijas Zinātņu akadēmija: izcelsme, vēsture, pārvērtības" (1998) un "Zinātnes un augstskolu sākotne Latvijā" (2009). Negaidot Latvijas neatkarības atjaunošanos, bet izmantojot pārmaiņu nesto brīvības elpu Jānis Stradiņš iesaistīja Latvijas Zinātņu akadēmiju Baltijas un Skandināvijas intelektuālās sadarbības kustībā. Savukārt zinātnisku kontaktu nodibināšana ar Kārļa Universitāti Prāgā, Vācijas Zinātņu akadēmiju LEOPOLDINA un trimdas latviešiem – zinātniekiem radīja pamatu tālākai sadarbībai ar Rietumeiropas un ārzemju akadēmiskajām institūcijām.

Ar savu draudzīgo un cilvēkmīlestības pilno attieksmi pret jebkuru sarunu biedru vai kolēģi akadēmiķis Jānis Stradiņš iemantoja tikai draugus. Šī harizmātiskā sevis neizcelšana ļāva viņam īstenot pat visneiedomājamākos projektus, kuriem ar entuziasmu atsaucās un ar piedāvāto ideju aizrāvās gan intelektuāļi, gan pilnīgi nepazīstami cilvēki. Jānis Stradiņš pirmais sāka runāt par Jelgavas *Academia Petrina* un Kurzemes Literatūras un mākslas biedrības nozīmi Latvijas akadēmiskās izglītības un zinātnes pamatu veidošanā. Viņa "Etīdes par Latvijas zinātņu pagātņi" (1982) iezīmēja pagrieziena padomisko uzskatu inercē, kurā pirms Jāņa Stradiņa drosmīgajām domām nebija vietas baltvāciešu devumam Latvijas izglītībā, zinātnē, kultūrā un mākslā.

Izceļot 18. un 19. gadsimtā darbojušos ķīmiķa Teodora Grothusa, fiziķa un Tērbatas Universitātes dibinātāja Georga Fridriha Parrota, luterāņu mācītāja Gotharda Fridriha Stendera, ārsta un Doma muzeja kolekcijas dibinātāja Nikolaja Himzeļa, enciklopēdistu Johana Kristofa Broces vai publicista Garlība Merķeļa lomu Baltijas garīgās telpas paplašināšanā un zinātnes attīstībā, akadēmiķis Jānis Stradiņš ierindoja mūsu zemes izauklētos intelektuāļus vienā kategorijā ar tādiem zinātnes milžiem kā Čārlzu Darvinu, Dmitriju Mendeļejevu vai Vilhelmu Humboltu.

Ar lielu neatlaidību īstenojot savas ieceres uzstādīt iespaidīgus pieminekļus ar Latviju saistītajiem ievērojamākajiem zinātniekiem – ķīmiķiem: Nobela prēmijas laureātam ķīmiķim Vilhelmam Ostvaldam un Paulam Valdenam, Jānis Stradiņš ir savienojis vienā veselumā Latvijas un pasaules zinātņi. Šo misiju – vest Latviju augšup pa starptautiskās atpazīstamības pakāpieniem – akadēmiķis Jānis Stradiņš turpināja daudzus gadus, ar dalību Heraldikas komisijā veicinot Latvijas vēsturisko simbolu atjaunošanu. Viņa bagātīgi dāvētās idejas par valstij nozīmīgām tēmām, faktiem un vērtībām ir radoši ietekmējušas Latvijas Bankas jubilejas monētu dizainu, ar mākslas tēlu palīdzību rosinot pasaulē interesi par Latvijas ekonomiku.

Tūlīt pēc izdošanas vedot Austrālijas latviešiem vairākas grāmatas "Trešā Atmoda" ar Latvijas sabiedrību modinājušajiem rakstiem un runām, ikvienu uzrunāja iespiestais autora veltījums vecāku - Nīnas un Paula Stradiņu - gaišajai piemiņai. Tas apliecināja viņu dēla Jāņa uzskatu un centienu pēctecību, kas kā ģenētisks kods un arī uzdevums bija mantots mīlestībā un cieņā pret starpkaru Latvijas ideālu nesējiem. Šādā kontekstā vēlos noslēgt šo savu eseju, pieminot arī to, ka akadēmiķa Jāņa Stradiņa personībai un viņa tēvišķīgajai labvēlībai pret mani bija izšķirīga loma tā ceļa uzsākšanā un turpināšanā, kas padarīja mūs par kolēģiem un domu biedriem arī Latvijas Zinātņu akadēmijā, daloties ar domām par akadēmijas tālāko misiju un vienam otra acīs baudot visdziļāko uzticēšanos.

Kad pirms dažiem gadiem akadēmiķis Jānis Stradiņš iepazīstināja ar savu mazdēlu Kārli, kurš skolu programmā paredzētajā "ēnu dienā" bija izvēlējis "ēnot" savu vectēvu un uzzināt to, ko tad īsti tajā Zinātņu akadēmijā dara, kļūva redzama Latvijas zinātnē un garīgajās bagātībās audzināto paaudžu pēctecība kā dzīves jēga un kā uzdevums ikvienam no mums, kas vēlamies pastāvēt šajā valstī, šajā zemē un

tautā, kurā Stradiņu dzimtai un akadēmiķa Jāņa Stradiņa vārdam ir liela un paliekoša vieta. Līdz akadēmiķa 86. dzimšanas dienai pietrūka tikai vienpadsmit dienas, bet Jānis Stradiņš tik un tā ir spējis godam ierakstīt Latvijas vēsturē savu spožo un darbīgo mūžu un rast mūžīgu vietu Strēlnieka zvaigznājā.

Godājamā Stradiņa kundze, dēli Paul un Pēteri, ģimenes locekļi un dzimtas piederīgie! Lūdzu pieņemiet Latvijas akadēmiskās sabiedrības mīlestības un cieņas apliecinājumus zaudējot mums visiem tik dārgo Jāni Stradiņu – izcilu zinātnieku, mīlu draugu un sabiedrības dvēseli !